

درباره روابط ترکیه و اسرائیل زاینده مخاطرات منطقه‌ای

همه ابعاد مفاد آن همچنان برای کشورهای عربی و همجوار ترکیه (ایران) پوشیده باقی مانده است. هر چند آنکارا و رژیم صهیونیستی هیچگاه تفسیر روشنی از این توافقنامه ارایه نکرده اند اما با توجه به بیانیه‌ها و اظهارات مقامات دو طرف می‌توان تا حدودی به ابعاد ماهیت آن پی برد. وزارت جنگ اسرائیل در تاریخ ۱۸ مارس ۱۹۹۶ با انتشار بیانیه‌ای اعلام کرد «میان ترکیه و اسرائیل در زمینه انجام مانورها و تمرینهای مشترک تأسیس دانشکده امنیتی برای گفتگوی استراتژیکی میان دو کشور توافق حاصل شده است.» اسرائیل در این بیانیه خاطر نشان کرد که دو کشور توافقنامه امنیتی امضا کرده اند و سیاست اسرائیل افشای جزئیات آن نیست. یکماه بعد در تاریخ نهم آوریل ۱۹۹۶ وزیر خارجه وقت ترکیه در آنکارا درباره این توافقنامه گفت ترکیه برای حمله به سوریه نیازی به کمک اسرائیل ندارد و اصولاً چنین هدفی را دنبال نمی‌کند... توافقنامه همکاری نظامی میان ترکیه و اسرائیل معاهده دفاع مشترک نیست و نه سوریه و نه ایران را تهدید نمی‌کند، بلکه هدف آن کمک به اسرائیل برای نوسازی و تجهیز

روابط ترکیه و اسرائیل با امضای توافقنامه همکاری نظامی در تاریخ ۱۹۹۶/۲۲۲ وارد مرحله جدید از همکاری نظامی یا بهتر بگوئیم استراتژیکی شد.

در این تاریخ ژنرال جویبق، معاون رئیس ستاد ارتش ترکیه به فلسطین اشغالی رفت و محرمانه این توافقنامه را با مقامات اسرائیل امضا کرد. امضای این توافقنامه برخلاف روال قانونی بدون اجازه و آگاهی کمیته امور خارجی پارلمانی ترکیه انجام گرفت و موضوع پوشیده داشتن آن به علت ابعاد امنیتی شاید مهمترین عامل عدم ارجاع به این کمیته بوده است. از آنجا که ارتش ترکیه وزن خاصی در حکومت این کشور دارد برای پیشبرد مراحل امضای این توافقنامه به گونه‌ای عمل کرد که مجلس بویی از آن نبرد و درعین حال رئیس جمهور و نخست وزیر وقت ترکیه کاملاً از آن حمایت کردند. این توافقنامه نخستین بار پس از سفر دمیرل به فلسطین اشغالی در مارس ۱۹۹۶ یعنی یکماه پس از امضای آن افشاء شد با این

هواپیماهای فانتوم ترکیه و مبادله کارشناس در زمینه های نظامی است.

میان نیروی هوایی دو طرف در تاریخ ۴ آوریل ۱۹۹۶ ترکیه اعلام

سیلمان دمیرل، رئیس جمهور ترکیه هم در تاریخ ۲ می ۱۹۹۶ درباره این توافقنامه گفت: «توافق نظامی ترکیه و اسرائیل جنبه آموزشی دارد و نه استراتژیک» مصطفی قالملی، رئیس مجلس ترکیه نیز در تاریخ ۲ اکتبر ۱۹۹۶ در قاهره اعلام کرد: «توافقنامه ترکیه و اسرائیل توافقنامه ای از نوع همپیمانی و یا دفاع مشترک نیست و هیچ کشوری را تهدید نمی کند بلکه این توافقنامه صرفاً جنبه همکاری نظامی و آموزشی دارد و همانند ۲۷ توافقنامه دیگری است که ترکیه با سایر دولتهای عربی و غیرعربی امضا کرده است.»

کرد که به عنوان نخستین گام در راه اجرای توافقنامه همکاری نظامی دو کشور آسمان خود و دو پایگاه اینجریلیک و قونیه را برای استفاده آموزشی اسرائیل در فضای ترکیه گشوده است در تاریخ ۱۵ ژوئن ۱۹۹۶ نیز منابع فرانسوی اعلام کردند که «بیش از ۳۰ خلبان اسرائیلی از چند هفته پیش در پایگاه قونیه ترکیه براساس توافقنامه نظامی دو کشور مشغول آموزش اند.

در تاریخ ۹ ژوئن ۱۹۹۶ یک مسئول در وزارت دفاع ترکیه اعلام کرده بود که ۱۲ خلبان ترکیه در ماه می ۱۹۹۶ با ۱۲ هواپیمای ترکیه ای با هواپیماهای اسرائیلی در خاک این کشور (اسرائیل) برنامه های آموزشی داشته اند. یک روز پیش از این تاریخ (۸ ژوئن ۱۹۹۶) رادیو اسرائیل اعلام کرد که خلبانان نیروی هوایی ترکیه با نمونه هایی از هواپیماهای جنگی لاوی اسرائیل آموزش دیده اند.

به رغم این اظهارات که عموماً با هدف کاستن از حساسیتهای جهان عرب و اسلام نسبت به این توافقنامه از سوی دو طرف امضاکننده آن بیان می شود از مجموع دیگر سخنان و بیانیتهای مقامات ترکیه و اسرائیل می توان برخی بندهای توافقنامه همکاری نظامی اسرائیل- ترکیه را بدین شرح ترسیم نمود:

درمورد اهمیت همکاری اسرائیل و ترکیه در این زمینه باید به مخاطراتی توجه داشت که اکنون از این ناحیه متوجه

۱- بند مربوط به همکاری مستحکم

روزه به اسرائیل می‌رود و طی این سفر از یک پایگاه دریایی در بندر حیفایا و یک مرکز تجهیزات نظامی دیدار می‌کند.»

منابع ترکیه در همین زمان اعلام کردند که مانورهای مشترک دریایی اسرائیل و ترکیه در ماه ژوئن ۱۹۹۶ در دریای مدیترانه برگزار می‌شود و همزمان با آن در مرز ترکیه با سوریه و ایران مانورهای زمینی برگزار خواهد شد. این مانورها سرانجام با تأخیری یک ساله و با حضور نیروهای امریکا در منطقه‌ای از دریای مدیترانه برگزار شد.

۳- بند مربوط به نوسازی ۵۴ هواپیمای اف-۴ ترکیه توسط اسرائیل با هزینه‌ای بالغ بر ۶۰۰ میلیون دلار.

در سفر عزروایزمن رئیس‌جمهور اسرائیل به ترکیه در ماه ژوئن ۱۹۹۶ اسرائیل اعلام کرد از طریق بانکهای خود برای تأمین هزینه‌های این پروژه تسهیلات مالی در اختیار ترکیه خواهد گذاشت.

۴- بند مربوط به ایجاد دانشکده امنیتی گفتگوهای استراتژیکی میان ترکیه و اسرائیل.

همه کشورهای عربی و اسلامی در منطقه خاورمیانه و دریای خزر شده است. برخی کارشناسان می‌گویند استفاده اسرائیل از پایگاه اینجریلیک ترکیه به این رژیم اجازه می‌دهد با هواپیماهای اف-۴ خود به سوریه و نیمی از منطقه غرب اردن دست یابد و با هواپیماهای اف-۱۶ شمال عربستان و نیمه شمالی عراق و شمال غرب ایران را پوشش دهد و با هواپیماهای اف-۱۵ بخشی از دریای سرخ و کویت و خاک عراق و نیمی از غرب ایران و همه دریای خزر را تحت پوشش بگیرد.

۲- بند مربوط به اجرای مانورها و آموزشهای نظامی مشترک میان ترکیه و اسرائیل و گشتهای مشترک دریایی میان دوطرف

روزنامه ملیت در تاریخ ۱۹/۶/۱۹۹۶ نوشت: «ناوچه‌های جنگی اسرائیل در خلال ماه آینده به بنادر ترکیه وارد می‌شوند و این امر در چارچوب توافقنامه همکاری نظامی مشترک دو کشور است.»

خبرگزاری آناتولی در تاریخ ۲۹ می ۱۹۹۶ نوشت: «فرمانده نیروی دریایی ترکیه امروز برای سفری یک

هدف از ایجاد این دانشکده پژوهش دربارهٔ خطرات مشترکی است که امنیت ترکیه و اسرائیل را تهدید می‌کند و همچنین دست‌یافتن به راه‌کاری مشترک برای مقابله با این تهدیدات است.

رادیو ارتش اسرائیل در تاریخ آوریل ۱۹۹۶ اعلام کرد که ترکیه بموجب توافقنامه همکاری نظامی با اسرائیل پذیرفت که تسهیلاتی برای نصب تجهیزات جاسوسی در اراضی خود در اختیار اسرائیل قرار دهد تا هرگونه تحرک نظامی در منطقه بویژه از جانب سوریه را ردیابی کند. در عین حال ضد اطلاعات اسرائیل از طریق کار گذاشتن دستگاه‌های الکترونیکی در نقاط مشخص در خاک ترکیه بتواند اقدام به عملیات

جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات کند.»
معاون رئیس ستاد ارتش ترکیه نیز در تاریخ ۷ آوریل ۱۹۹۶ اعلام کرد که اسرائیل می‌تواند براساس توافقنامه همکاری نظامی با ترکیه از خاک این کشور اقدام به شنود الکترونیکی علیه سوریه و ایران کند. همچنین اسرائیل به ترکیه کمک می‌کند تا تجهیزات شنود الکترونیکی در مرزهای خود با سوریه و عراق و ایران مستقر نماید.

همچنین براساس این توافقنامه اسرائیل برخی اطلاعات و تصاویر ماهواره‌ای و جاسوسی در اختیار ترکیه می‌گذارد تا ارتش این کشور از آنها در امر مبارزه با چریک‌های حزب کارگران کردستان ترکیه پ ک ک چه در جنوب شرق ترکیه و چه در شمال عراق استفاده کند.

روابط اقتصادی ترکیه و اسرائیل

به موزات افزایش همکاری نظامی ترکیه و اسرائیل در سال ۱۹۹۶ دو طرف در زمینه توسعه اقتصادی نیز گام‌های قابل توجهی را برداشته‌اند که مهمترین آنها را می‌توان چنین برشمرد:

۱- توافقنامه تجارت آزاد مارس ۱۹۹۶: این توافقنامه به تصویب پارلمانهای اسرائیل و ترکیه رسیده است و براساس آن دو طرف برای کالاهای صادراتی متقابل معافیت‌های گمرکی در نظر گرفته‌اند. براساس این توافقنامه همچنین حجم مبادلات تجاری اسرائیل و ترکیه طی سه سال سالانه تا دو میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. براساس آمارهای موجود حجم مبادلات اقتصادی دو طرف در سال

۱۹۹۶، ۴۴۸ میلیون دلار بوده است که ۱۹۶ میلیون دلار آن مربوط به صادرات ترکیه به اسرائیل و ۲۵۲ میلیون دلار دیگر واردات آنکارا از تل آویو بوده است با امضای این توافقنامه ترکیه کوشید تجارت این کشور را با اسرائیل پیوند بزند و از قرارداد اتحاد گمرکی اسرائیل با اتحادیه اروپا استفاده کند. ضمن آنکه با استفاده از روابط برتر تجاری اسرائیل با آمریکا، کانادا و کشورهای امریکای مرکزی تجارت خود را با این کشورها افزایش دهد. همچنین انتظار می رود که شرکتهای تولیدی پوشاک اسرائیل با استفاده از این توافقنامه اقدام به ایجاد طرحهای مشترک با ترکیه نمایند تا با استفاده از نیروی کار ارزانتر ترکیه از حجم هزینه های تولیدی خود بکاهند.

۳- فروش آب: دیوید لوی طی دیداری که در اوایل ۱۹۹۷ از ترکیه داشت با مقامات آنکارا درباره طرح فروش آب رودخانه «مانوجات» به اسرائیل گفتگو کرد. این طرح از سال ۱۹۹۰ مطرح بوده است ولی به علت اختلاف دو طرف در مورد قیمت گذاری آن نتیجه ای دربر نداشته است.

۴- زمینه های دیگر: دیوید لوی همچنین در این سفر درباره چگونگی افزایش حجم سرمایه گذاریها و طرحهای مشترک اسرائیل و ترکیه از راه فعال کردن کمیته اقتصادی مشترک گفتگو کرد. او در آنکارا همچنین با صاحبان سرمایه و تجار و یهودیان ثروتمند در ترکیه درباره این همکاریها گفتگو کرد.

همکاری امنیتی ترکیه و اسرائیل

همکاری امنیتی دو طرف به شکل مبارزه با تروریسم و همکاری اطلاعاتی طی توافقنامه ای در نوامبر ۱۹۹۴ شکل رسمی

را با اسرائیل پیوند بزند و از قرارداد اتحاد گمرکی اسرائیل با اتحادیه اروپا استفاده کند. ضمن آنکه با استفاده از روابط برتر تجاری اسرائیل با آمریکا، کانادا و کشورهای امریکای مرکزی تجارت خود را با این کشورها افزایش دهد. همچنین انتظار می رود که شرکتهای تولیدی پوشاک اسرائیل با استفاده از این توافقنامه اقدام به ایجاد طرحهای مشترک با ترکیه نمایند تا با استفاده از نیروی کار ارزانتر ترکیه از حجم هزینه های تولیدی خود بکاهند. بدین ترتیب اسرائیل درآمدهای ۲ میلیارد دلاری سالانه خود را از بازار امریکا تضمین خواهد کرد، دولت ایلماز در تاریخ ۱۸ ژوئیه ۱۹۹۷ اعلام کرد که این توافقنامه به مرحله اجرا درآمده است.

۲- توافقنامه حمل و نقل زمینی میان اسرائیل و ترکیه: این توافقنامه را دیوید لوی و چیلر وزیرای خارجه دو طرف در سال

یافت. این توافقنامه را چیلر وزیر خارجه وقت ترکیه در اسراییل با همتای اسراییلی خود به امضا رساند. همچنین براساس بندهای پیمان نظامی اسراییل و ترکیه در سال ۱۹۹۶ دو طرف دانشکده گفتگوهای استراتژیکی را تأسیس می کنند تا خطرهای مشترکی که امنیت دو طرف را تهدید می نماید زیر نظر بگیرد، افزون بر این براساس توافقنامه ای که در سال ۱۹۹۷ در آنکارا به امضا رسید ترکیه و اسراییل هر سه ماه در سطح کارشناسان و هر شش ماه یکبار در سطح وزرای دفاع و رؤسای ستاد ارتش مخاطراتی که دو طرف را تهدید می کند بررسی می نمایند. در گزارشی که در ژوئیه ۱۹۹۷ مرکز بررسیهای سیاسی خاورمیانه ای واشنگتن منتشر کرد «به رغم محرمانه بودن توافقنامه های دفاعی ترکیه و اسراییل پروتکل های این توافقنامه حاوی همکاری دو طرف در زمینه مبارزه با تروریسم و تأمین امنیت مرزها و همکاری اطلاعاتی است. براساس این گزارش، ترکیه و اسراییل از سالها پیش همکاری اطلاعاتی داشته اند و اسراییل به ترکیه در تأمین امنیت مرزهای خود در برابر کردهای مخالف موسوم به

پ ک ک کمک کرده است. از نمونه های بارز همکاری امنیتی و اطلاعاتی ترکیه و اسراییل اقدام اسراییل در سال ۱۹۹۷ در دادن اطلاعات فنی درباره توانائیهای هواپیمای میگ ۲۹ ساخت روسیه به ترکیه - بوده است. اسراییل با استفاده از سه میگ ۲۹ که از آلمان دریافت کرده بود اقدام به این کار کرد تا به سوریه که ۴۰ فروند از این هواپیماها را در اختیار دارد و پیشرفته ترین هواپیماهایی نیروی هوایی سوریه به شمار می رود ضربه بزند. ترکیه با تجزیه و تحلیل این اطلاعات توانست سیستم تهاجمی و تسلیحاتی هواپیمای اف ۱۶ خود را به گونه ای طراحی کند که در هرگونه عملیات احتمالی برتری داشته باشد.

همکاری ترکیه و اسراییل در طرحهای صنایع نظامی و طرحهای مشترک نظامی: ترکیه و اسراییل تا ژوئن ۱۹۹۷ چهارده توافقنامه همکاری در این زمینه امضا کردند که برخی از آنها به اجرا درآمده و برخی دیگر در دست بررسی و تهیه است. افزون بر این موارد طرحهای دیگر بویژه به هنگام سفر شاحاک رئیس ستاد ارتش اسراییل به

ترکیه میان دو طرف امضا شده است که از جمله طرحها عبارتند از:

۱- طرح ۵ ساله نوسازی ۵۴ هواپیمای اف-۴ ترکیه به ارزش ۶۰۰ میلیون دلار. بانکهای تجاری اسرائیل در اکتبر ۱۹۹۶ موافقت کردند که وامی به همین میزان به صنایع هوایی اسرائیل برای تأمین هزینه این طرح پرداخت کنند. این مبلغ در تاریخ ۵ دسامبر ۱۹۹۶ طی موافقتنامه‌ای تأمین شد.

۲- امضای دو طرح نوسازی تانکهای قدیمی ترکیه از نوع ام ۶۰ سی و طرح تولید مشترک ۸۰۰ تانک اسرائیلی میرکافا ۳ در ترکیه. توافقنامه این طرحها در تاریخ ۵ می ۱۹۹۷ امضا شد. افزون بر این دو طرح، ترکیه در ۴ می ۱۹۹۷ از اسرائیل خواست موشکهای ضد موشک بالستیکی ارو در اختیار ترکیه بگذارد تا به زعم آنکارا «مانعی در برابر تهدیدهای ایران باشد که دارای موشکهای دور برد قادر به حمل کلاهکهای میکروبی یا شیمیایی و یا هسته‌ای است.»

۳- ترکیه و اسرائیل در تاریخ ۱۶ می ۱۹۹۷ طرح مشترکی به ارزش نیم میلیارد دلار برای تولید موشکهای

هوازمین از نوع بوب ای ۲ با برد ۱۵۰ کیلومتر امضا کردند. بدین منظور دو شرکت ترکیه‌ای و یک شرکت اسرائیلی (رافائیل) کنسرسیومی را تشکیل دادند. انتظار می‌رود ترکیه تا سال ۲۰۰۰ نخستین فروند این موشک را دریافت کند. همچنین انتظار می‌رود افزون بر این طرح ترکیه ۵۰ موشک دیگر از همین نوع از اسرائیل دریافت کند.

۴- ترکیه و اسرائیل در اوت ۱۹۹۶ طرحهای مشترکی برای تولید هواپیماهای شناسایی بدون خلبان امضا کردند. شرکتهای ذی ربط ترکیه‌ای و اسرائیلی اولین نمونه این هواپیماها را در تاریخ ۱۹۹۷/۸/۲۲ تولید کردند. این هواپیما قادر است در ارتفاع ۲۰ هزار پایی بمدت ۸ ساعت پرواز کند و دستگاههای پیشرفته شناسایی را در شب و روز حمل نماید. وزن این هواپیما ۱۳۵ کیلوگرم اعلام شده که قابلیت تجهیز به وسایل الکترونیکی جنگی را دارد. ارتش اسرائیل از این هواپیماها در عملیات نظامی خود استفاده می‌کند.

۵- از جمله طرحهای مهمی که طی دیدار شاحاک از ترکیه در اکتبر ۱۹۹۷ دو

طرف در مورد آن به توافق رسیدند تولید موشک‌های با برد زیاد اسرائیلی بنام دلیل‌ه بود. این موشک‌ها با ۵۰۰ کیلومتر برد دقت زیادی برای اصابت به هدف دارد. همچنین دو طرف در مورد تجهیز ترکیه به موشک‌های هوا-هوا از نوع ۴ فایتون از تولیدات کارخانه‌های شرکت اسرائیلی رافائیل توافق کردند. اسرائیل پیشنهاد داد تا آنکارا و تل‌آویو در زمینه نوسازی هواپیمای ترکیه از نوع اف ۵ و تولید تانک‌های ۲۰۰۰ و سیستم‌های هشدار فالكون و مسلسل‌های سازمانی واحدهای دریایی ترکیه همکاری کنند، و از ترکیه خواست از شرکت اسرائیلی سیبات در برابر دیگر شرکتهای خارجی برای پیروزی در مزایده آن کشور برای تولید یک هزار زرهپوش حمایت کند.

اهداف ترکیه و اسرائیل از توسعه روابط متقابل

همکاری اسرائیل و ترکیه علاوه بر جنبه‌های عملی آن بویژه در زمینه نظامی، از نظر روانی هم بر نگرانی کشورهای خاورمیانه افزوده است. مهمترین اهدافی که می‌توان برای همکاری منطقه‌ای ترکیه و اسرائیل

فرض کرد به ترتیب بدین شرح است:

الف برای ترکیه ۱- تلاش برای ایفای نقش قدرت منطقه‌ای ۲- همکاری امنیتی و تقویت بنیه نظامی و تبادل اطلاعات میان سرویس‌های اطلاعاتی دو کشور ۳- مقابله با تهدیدهای یونان و سوریه. برخی از ناظران سیاسی معتقدند که یکی از اهداف ترکیه از انعقاد قرارداد نظامی با اسرائیل، واکنش به همکاری‌های نظامی یونان و سوریه بوده است، سوریه و یونان در پائیز ۱۹۹۶ یک پیمان همکاری دوجانبه امضا کردند. این همکاری قبلاً در سال ۱۹۸۵ توسط پایاندرو نخست‌وزیر سابق یونان با سوریه منعقد شده بود. برپایه این توافقنامه، هواپیماهای یونانی در صورت پیش آمدن جنگ میان ترکیه و یونان می‌توانند از فضای سوریه استفاده کنند. ۴- بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری صاحبان سرمایه اسرائیل، ۵- استفاده از همکاری اطلاعاتی و یاحتی کمک نظامی اسرائیل در صورت بروز تعارضها میان منافع سوریه و عراق با ترکیه در زمینه مسایلی چون آب و کردها. ۶- نوسازی سلاحها و امکانات نظامی از طریق روابط با اسرائیل. گاهی

واشنگتن تحت تأثیر لابی های فعال یونان و ارمنستان به قراردادهای نظامی خود با ترکیه عمل نکرده است بنابراین رابطه نظامی ترکیه با اسرائیل می تواند تضمینی برای این کشور باشد که هواپیماها تانکها موشکها و دیگر سلاحهای ارتش خود را نوسازی کند. پیش بینی می شود طی ۲۰ سال آینده ارزش قراردادهای همکاری نظامی میان دو طرف در این زمینه به حدود ۵۰ میلیارد دلار برسد.

۷- استفاده از تکنولوژی جدید اسرائیل بویژه در مورد کشاورزی و طرح گاپ (ترکیه در زمینه تجاری امیدوار است که بتواند محصولات خود را از طریق اسرائیل به کشورهای غربی صادر کند. بخصوص که اسرائیل در کنوانسیونهای تجارت آزاد و در سازمان توسعه همکاری اقتصادی عضویت

دارد. ۸- استفاده از لابی یهودی در امریکا بویژه در کنگره و دیگر مراکز تصمیم گیری ب برای اسرائیل: منافع مهمی که اسرائیل از این روابط دنبال می کند عبارتند از ۱- مقابله با جمهوری اسلامی ایران و جنبشهای اسلامی ۲- افزایش فشار بر سوریه ۳- استفاده از ترکیه به عنوان دروازه ارتباط با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز ۴- استفاده از منافع امنیتی این رابطه و مقابله با دشمنان مشترک همچون ایران سوریه و عراق ۵- دستیابی به منابع آب ترکیه در صورت بروز بحران در سطح منطقه.

سید محمود موسوی بجنوردی

پژوهش‌های بین‌رشته‌ای و مطالعات فرابخشی
 پرتال جامع علوم انسانی